

Документальні колекції інституту президентства країн світу: специфіка представлення

У статті розкрито специфіку представлення та надання доступу до документальних колекцій інституту президентства в спеціалізованих установах країн світу. Віртуальне представлення президентських бібліотек світу розглядається як результат розвитку інноваційних технологій, які активно впроваджуються у діяльність бібліотек, фондів, архівів, музеїв.

Ключові слова: президентська бібліотека, архівно-бібліотечний фонд, музейний фонд, електронні ресурси, Фонд Президентів України.

The documental collection of the presidency around the world: specificity of presentation

The paper deals with the peculiarities of the presentation and access to the documental collection of presidency in the special institution all over the world. The web-presentation of the presidential libraries is reviewed as the result of innovative technologies development, which is put into practice of libraries, funds, archives and museums actively.

Key words: presidential libraries, archival and library collection, museum collection, electronic resources, the Fund of the Presidents of Ukraine.

Сучасний бібліотечний світ – це різноманітна сукупність суверенних бібліотек і бібліотечних систем, кожна з яких повинна розвиватися і функціонувати з урахуванням впливу інших. Жодна бібліотека або бібліотечна мережа не може замкнутися виключно на самій собі, відмовитися від контактів і зв'язків. Якою б своєрідністю вони не володіли, між ними завжди існує певна спільність, відкритість один для одного, залежність одного від іншого. Таким чином, вони не тільки існують в тісному зв'язку один з одним, але і надають певний вплив один на одного. Бібліотеки продовжують виконувати традиційні

функції: збереження документальної спадщини нації, чи окремої особи, науково-інформаційне забезпечення загальноосвітнього процесу, сприяння популяризації знань, інтеграції науки, освіти, культури й виробництва, проведення наукових досліджень у сфері науково-інформаційної діяльності та бібліотечної справи, розробка стратегії розвитку бібліотек і науково-інформаційних центрів своїх країн тощо.

Інститут президентства – одна з найголовніших інституцій у багатьох країнах світу. Президенти впливають не лише на всі сфери внутрішнього життя країни, а й на глобальні цивілізаційні зміни, що відбуваються в суспільстві. Дослідження процесів розвитку світового співтовариства в цілому та окремих країн, тому неможливо без вивчення діяльності президентської влади у провідних країнах світу або окремих держав. Документальна спадщина президентської діяльності репрезентована великою кількістю різноманітних документів і не тільки, які розподіляються як за видовою ознакою, так і за місцем зберігання, популяризації та специфікою представлення.

Саме Президентські бібліотеки виступають як спеціалізовані центри, які функціонують також як сховища документів, записів, колекцій та інших історичних матеріалів, що належать президентам у тій чи іншій країні.

Звичайно, більшість документів і матеріалів функціонування інституту президентства зберігаються в державних архівах, але частина специфічних ресурсів, які відображають роль глави держави в політичному процесі, його особисті документи становлять основу спеціалізованих бібліотечно-архівних колекцій, зокрема президентських бібліотек, музеїв, фондів. Тому, у нашому розумінні, до документальних колекцій відносимо не лише папери, фото- та відео матеріали, а й різноманітні подарунки президентів, також різного роду предмети (наприклад, деякі особисті речі та інші артефакти). На даний час, звичайно, більшість із них розпочали оцифровку документальних джерел і виставлення на своїх веб-порталах інформаційних ресурсів, які висвітлюють діяльність того чи іншого президента.

Таким чином, метою цієї статті є висвітлення специфіки представлення документальних колекцій інституту президентства країн світу, а також аналіз і загальна характеристика онлайн-ресурсів на сайтах даних установ.

Специфіка формування документальних фондів президентських бібліотек світу, організація їх збереження та використання вже були предметом наукових досліджень: В. Гарбузова, Є. Старостіна, А. Фурсенко, Л. Галаган, Я. Чепуренко, В. Удовика, А. Кушерського, Н. Стрішенець, С. Польовик та ін.

Традицію створення президентських бібліотек-музеїв започаткував президент США Ф. Рузвельт у 1939 р. Саме з відкриття президентської бібліотеки Ф. Рузвельта 1 травня 1946 р. веде свій початок система президентських бібліотек США (оформлення документальних ресурсів президентської влади в окремій установі під керуванням державних органів). Так створено систему президентських бібліотек під керівництвом Національного архівного управління та Адміністрації документації США, яка на сьогодні нараховує 13 бібліотечних установ [14]. Хоча вони формально в одній організації, та за складом документів, виконанням завдань – різняться.

Крім президентських бібліотек Національного архіву, у США існує кілька приватних президентських бібліотек та музеїв президентів XIX–XX ст., зокрема Президентська бібліотека й музей А. Лінкольна, К. Куліджа, Президентський центр Р. Хейса, Президентська бібліотека В. Вільсона та ін.

Наприклад, Президентська бібліотека й музей А. Лінкольна – це музей, де інтерактивні експозиції, створені за підтримки великих спонсорів. Кожну експозицію наповнюють звукові і відео ефекти, тобто це так звані 3Д-шоу: театральне та бібліотечне. Є також виставки з опорами комплекту з фільму Лінкольна. Замість того, щоб спробувати полірувати легенду про особу, вони відображають справжню історію з місцями з життя А. Лінкольна. При музеї є великий магазин з сувенірами, що також зацікавлює відвідувачів.

Носії інформації про інститут президентства в США мають широке представлення в глобальному віртуальному інформаційному просторі, тобто

підпорядковані Національному архівному управлінню, адже усі інтернет-сторінки бібліотек згруповані на офіційному сайті управління [13].

На сайтах президентських бібліотек представлені тематичні розділи, за якими систематизовано документи у фонді бібліотеки, розкрито музейні колекції, представлено культурно-освітні та науково-дослідні програми, організовані бібліотекою. Крім того, подаються відомості про документи і матеріали фонду, з яких знято обмеження в користуванні. Окремим розділом представлено фонд документів усної історії. Переважно повнотекстовими документами представлені документи президентських бібліотек, починаючи з Президентської бібліотеки Д. Форда, оскільки це перша з бібліотек, де було застосовано електронний облік документів та відтворення президентських документів у вигляді повнотекстових баз даних.

Тож для президентських бібліотек США характерним є подання в першу чергу президентських архівів та документів, що розкривають особу президента, його переконання та стиль правління. Президентські бібліотеки США мають єдину структуру фондів: два основних елементи цієї структури – архівно-бібліотечний фонд та музейний фонд.

Коротко розглянемо одну із бібліотек США. Архівно-бібліотечний фонд президентської бібліотеки Д. Форда – це система фондів, яка складається з окремих фондів, об'єднаних однією тематикою: розкриття життя і діяльності певного президента та відповідного історичного періоду.

Складовою частиною бібліотечно-архівного фонду президентської бібліотеки є фонд документів усної історії (аудіозапис, відеозапис) та друкування і редагування розшифровок стенограми цього запису. Документи усної історії, як правило, не використовуються на виставках та для інших форм роботи, крім науково-дослідної.

Музейний фонд президентської бібліотеки Д. Форда – є складовою частиною її документного фонду. Він організовується з метою збирання, збереження і демонстрації трьохвимірних об'єктів (музейних експонатів), пов'язаних з історичною епохою, життям і діяльністю президента-

фондоутворювача. Музей президентської бібліотеки – це унікальне зібрання сімейних реліквій родини президента, колекцій, зібраних особою президента, дарунків президенту від глав інших держав та громадян США [6].

Як правило, музей знаходиться в одному приміщенні з президентською бібліотекою. Але є і винятки. Президент Д. Форд – перший президент, який географічно відокремив два основні фонди президентських бібліотек, поділивши свою документальну спадщину на бібліотеку і музей [7]. Робота музею президентської бібліотеки ведеться за такими напрямками: організація постійно діючої експозиції, тимчасових тематичних виставок, роботи музеєсховища, розкриття музейного фонду шляхом освітніх програм.

Адміністрація президентської бібліотеки ретельно розробляє план постійно діючої виставки. Цей план включає в себе загальну концепцію виставки, короткий опис документів та матеріалів, які на ній будуть представлені, джерела документопостачання цих матеріалів. Основним принципом формування виставки є організація її структури таким чином, щоб біографія президента органічно пов'язувалася з тими історичними подіями, сучасником яких він був і брав у них безпосередню участь.

Частиною постійно діючої виставки президентської бібліотеки є експозиція матеріалів, присвячених дружині президента. Експонатами такої виставки є її особисті речі (сукні, аксесуари), фотографії, що висвітлюють життя жінки, яка була поруч з президентом. У тих приміщеннях, де виставлені експонати музею, або в читальних залах, де працюють дослідники з документами фонду, постійно знаходяться співробітники президентської бібліотеки [12]. Також є тимчасові тематичні виставки музею – присвячуються певним ювілеям, деталізують окремий період життя президента. У деяких випадках на таких виставках представляють запозичені експонати з інших музеїв президентських бібліотек.

Розробка екскурсій по музею президентської бібліотеки – один з важливих напрямів роботи. На екскурсії розкривається кілька тем: коротко подається історія інституту президентства США і певного періоду

президентства, розкривається індивідуальність президента, політичні погляди, характер. Важливим напрямом у розкритті як бібліотечно-архівного, так і музейного фонду президентської бібліотеки є відеофільм, який отримав назву в практиці роботи президентських бібліотек «фільм орієнтації». Первинна мета такого фільму – показати відвідувачам президента, основну ідею, яку він символізує, політичну систему, економічні та соціальні умови, які він створив.

Для президентських бібліотек є характерним збереження документів, обмежених у доступі відповідно до законодавства. Документосховище таких матеріалів, як правило, відокремлене від основного документосховища і обладнано додатковою охоронною системою. Туристичні групи та дослідники, які користуються документами і матеріалами президентської бібліотеки, не мають права на відвідування документосховища. Відвідування групами або окремими дослідниками документосховища можливе лише з дозволу директора президентської бібліотеки і у супроводі співробітника документосховища [6].

Отже, зазвичай президентські бібліотеки США висувають як приклад функціонування подібного роду установ, адже мають яскраву історію та власні традиції створення й організації документальних фондів, що стосуються окремих періодів президентського правління.

У країнах ЄС при більшості президентських канцеляріях функціонують бібліотеки для обслуговування співробітників, що обслуговують діяльність президента. Наприклад, у Французькій Республіці документальне зібрання щодо президентства того чи іншого кандидата повніше представлене в музейних установах. Наприклад, Музей президента Ж. Ширака (Le musée du président Jacques Chirac), крім музейно-архівної колекції, має документальний фонд, що складається з книг і періодичних видань, фотодокументів із різної тематики [9]. На офіційному веб-сайті музею (<http://www.museepresidentjchirac.fr>) представлено експозиції постійних і тимчасових виставок. Надається інформація про конференції та зустрічі, що проводяться на базі музею, інформація про департамент Корез і м. Сарран,

корисні адреси для туристів; охарактеризовано тематику документів і книг, що є в бібліотеці та центрі документації музею, надано повну бібліографію.

Переважна більшість інформаційних ресурсів, що входять до складу документальної спадщини інституту президентства європейських країн, перебувають у приватних руках і використовуються для репрезентації періоду правління певного президента. В основному, управляють приватними музеями й бібліотеками спеціально створені фонди (Фонд Шарля де Голля (<http://www.maison-natale-de-gaulle.org>), ще його називають Дім-музей Шарля де Голля, хоча інформації про цей Президентський фонд мало, але все ж таки дім-музей існує і багато що можна дізнатися відвідавши його. Саме у 1983 році особняк, якими володіє Фонд Шарля де Голля, відкрили для відвідувачів, а з 1990 р. його визнали історичним пам'ятником. Будинок складається з житлової частини і культурного центру – «Фабрики історії» (Fabrique d'histoire), їх відділяє один від одного внутрішній дворик. При вході відвідувачі отримують аудіогід англійською, французькою, німецькою чи голландською мовою. У кожній з кімнат деталі нагадують про той чи інший епізод з життя юного де Голля. Тепер тут розташовується культурний центр з мультимедійною бібліотекою, де можна знайти повну інформацію про Шарля де Голля, історичні документи 19–20 ст. [10].

Крім цього, із відгуків відвідувачів можна дізнатися, що у фонді Шарля де Голля також пропонують подивитися цікаві короткометражні фільми про життя цієї історичної особистості. Тож, на жаль, процес введення музейних фондів у науковий та інформаційний простір відбувається дуже низькими темпами. І це, певно, залежить від намагання залучити до себе відвідувачів реальних, а не віртуальних.

Привертає увагу та зацікавленість і Національний архівний фонд, президента Республіки Казахстан (Казахстан Республикасы Президентінің Мрагаты). На сьогодні архів виконує основні завдання у сфері інформаційно-архівного забезпечення діяльності президента Республіки Казахстан, його

Адміністрації та інших державних органів, підзвітних главі держави [8].
Архівні фонди відкриті для загального доступу до 1990 р. включно.

До послуг відвідувачів офіційного веб-сайту архіву (<http://www.aprk.kz>) надається загальна інформація про створення Архіву президента Республіки Казахстан, його структуру та особливості функціонування. Можна дізнатися про документальний склад та системи пошуку необхідної інформації, правила доступу до необхідних фондів. Подано також відомості щодо структури, керівництва та складу даної установи, розміщено інформацію про конкурси й тендери, що дає можливість користувачам значно ширше ознайомитися з особливостями функціонування архіву.

Більшість президентських бібліотек виконують саме меморіальну функцію з формування та збереження документальних ресурсів з питань інституту президентства, державності, права та історико-культурної тематики, а також забезпечення обслуговування цими ресурсами всіх зацікавлених читачів. Таку подвійну роль відіграє Президентська бібліотека Управління справами Президента Азербайджанської Республіки. Ця бібліотека є центром формування та популяризації літератури з азербайджанської державності, національної ідеології та азербайджановедення, а також місцем по збереженню документальної спадщини видатного азербайджанського лідера Г. Алієва.

Президентська бібліотека Азербайджанської Республіки (<http://www.preslib.az>) створена в 2003 р з ініціативи президента Г. Алієва. Основним напрямком діяльності бібліотеки є створення інформаційних ресурсів, їх збереження, систематизація та популяризація серед читачів [15]. За останні роки в Президентській бібліотеці була створена повноцінна електронна бібліотека з проблематики державності, інституту президентства, права, краєзнавства та історії Азербайджану. Завдяки дистанційному доступу до більшості матеріалів електронна бібліотек забезпечує велику кількість користувачів всесвітньої мережі важливою інформацією. В електронну бібліотеку входять: електронний каталог книг, електронні картотеки періодичних видань, бібліографічні бази даних, повнотекстові копії

друкованих книг та наукових статей, електронні книги, колекції, бібліографічні покажчики, інформаційні бюлетені [3].

Використовуючи можливості сучасних інформаційних технологій, в Президентській бібліотеці на основі електронних колекцій документів були створені тематичні проекти, які розміщені на окремих інтернет-сторінках з прямим доступом з порталу бібліотеки.

Отже, інформаційна діяльність Президентської бібліотеки Азербайджанської Республіки побудована на формуванні та поданні електронних інформаційних ресурсів з проблематики держави і права, інституту президентства, історії, культури та екології Азербайджану. Цей ресурс побудований за тематико-хронологічним принципом, хоча більшість матеріалів представлено на азербайджанській мові, постійно проводиться робота з перекладу на англійську найважливіших для країни тематичних збірок [15, с. 71–72].

Президентська бібліотека Республіки Білорусь (ПБ РБ). Була заснована 17 березня 1938 р. Є великою науковою бібліотекою з питань права та економіки. Вона має статус наукової бібліотеки і володіє зборами вітчизняних і зарубіжних документів на різних мовах світу об'ємом більше 1,5 млн одиниць зберігання. Бібліотека отримує безкоштовний обов'язковий примірник всіх вітчизняних видань. Усі інформаційні ресурси через систему читальних залів доступні на фізичному сайті (<http://www.preslib.org.by>).

На офіційному сайті бібліотеки користувач може ознайомитися з офіційними документами, газетами, журналами, бібліографічними виданнями, нормативно-технічними правовими актами (НТПА), авторефератами дисертацій тощо. Як інформаційно-аналітичний матеріал у режимі онлайн подаються щоденні тематичні дайджести преси – питання, пов'язані із соціально-політичною ситуацією Білорусі, публікації про діяльність президента Білорусі та його оточення.

Президентська бібліотека Республіки Білорусь надає також можливість скористатися унікальною електронною колекцією «Старі газети», яка

представлена у вільному доступі в мережі інтернет. Цей проект включає повні тексти понад 1500 назв газет, що видавалися в дореволюційній Росії й на території СРСР у різні історичні періоди. Запроваджено електронну доставку фрагментів документів (ЕДД), електронне замовлення документів (ЕЗД), віртуальну довідково-бібліографічну службу (остання, зокрема, дає можливість поставити запитання та отримати відповідь від спеціалістів у режимі онлайн або ж скористатися архівом виконаних довідок) [11].

В Україні з метою збирання, збереження та запровадження в науковий та культурний обіг документальних матеріалів, які відображають державну, суспільно-політичну діяльність, творчість та життя президентів України, було засновано спеціальну бібліотечно-архівну колекцію – Фонд Президентів України (<http://irbis-nbuv.gov.ua/fond/FPU/fond.html>). Фонд є структурним підрозділом Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

У Фонді представлено різноманітні твори мистецтва: предмети народних промислів (вишиванки, килими, вази, посуд тощо), музичні інструменти, декоративна зброя (шаблі, булави тощо), картини виконані різними техніками, макети військової техніки тощо. З метою залучення ширшого кола користувачів до фонду електронних інформаційних ресурсів Фонду було включено й віртуальну експозицію «Подарунки президентам України», ознайомитися з якою можуть всі бажаючі користувачі мережі інтернет. Безпосередньо з музейними документами можна ознайомитись, відвідавши постійно діючу виставку нових надходжень у читальному залі фонду.

Фонд електронних інформаційних ресурсів включає також бібліографічну базу даних «Інститут президентства» (понад 24 тис. записів) та повнотекстову базу даних «Президент України: послання, звернення, доповіді, виступи, заяви, прес-конференції, привітання, статті, листи, інтерв'ю, співчуття» (близько 3 тис. записів). Електронний фонд включає ряд мультимедійних ресурсів, публікації, корисні інформаційні ресурси та довідкову інформацію з питань функціонування президентської влади в зарубіжних країнах. Також існують все ж і деякі обмеження щодо доступу певних документів [1].

Таким чином, незалежно від роду діяльності, колишні президенти в демократичних країнах залишаються носіями безцінного досвіду, який можна передати своїм наступникам для блага всієї держави. Тому різного роду документальні свідчення та матеріали, що стосуються життя та діяльності екс-президентів, а також діючого глави держави й президентських структур становлять невід'ємну частину всієї історичної спадщини країни, яку необхідно зберегти і надати можливість ознайомитися з нею всім бажаючим. У цьому плані особливої актуальності набуває діяльність спеціалізованих установ які сприяють популяризації різного роду матеріалів та документальних зібрань про Президента, його життя та творчість серед широкого кола користувачів. Тому, саме електронна бібліотека – інтегрована інформаційна система, яка дозволяє накопичувати, зберігати та ефективно використовувати різноманітні колекції електронних повнотекстових та мультимедійних документів і не тільки, що доступні в зручному для користувача вигляді.

Список використаної літератури

1. *Галаган Л.* Фонд Президентів України: призначення, функції, діяльність / Л. Галаган // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – 2009. – Вип. 25. – С. 108–115.
2. *Гарбузов В. Н.* Президентские библиотеки // США–Канада: Экономика. Политика. Культура. – 1999. – № 5. – С. 119–127.
3. *Исмаилов З. И.* Опыт в подготовке электронных ресурсов Президентской библиотеки Управления делами Президента Азербайджанской Республики / Закир Искендар оглы Исмаилов // Вестник Библиотечной ассамблеи Евразии. – 2010. – № 1. – С. 62–65.
4. *Кушерський А.* Президентські бібліотеки у світовому інформаційному просторі (на прикладі США) / А. Кушерський // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – К., 2010. – Вип. 27. – С. 68–80.

5. Уайсбергер Б. Президентские библиотеки-архивы – достояние всех // Америка. – 1972. – № 187. – С. 26–32.

6. Чепуренко Я. О. Структура, формування та збереження документних фондів президентських бібліотек США. – [Электронный ресурс]. – Ресурс доступа: http://librar.org.ua/sections_load.php?s=libraries&id=3301&start=6. – Заглавие с экрана.

7. Historical Materials in the Gerald R. Ford Library. – Ann-Arbor, 1997. – 95 p.

8. Казахстан Республикасы Президентінің Мрағаты [Электрондық көр]. – Рқсаттық тәртібі <http://www.aprk.kz>. – Экранний бастамасы.

9. Le musée du président Jacques Chirac [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.museepresidentjchirac.fr>. – Title from the screen.

10. Maison natale Charles de Gaulle [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.cult-turist.ru/place-interes/one-place/1966/?q=497&plint=1966>. – Title from the screen.

11. Прэзідэнцкая бібліятэка Рэспублікі Беларусь [Электронны рэсурс]. Рэжым доступа: <http://www.preslib.org.by>. – Загал. з экрана.

12. Program Statement for a New Library / Offise of Presidential Libraries' – FY, 1995. – 56 p.

13. The U.S. National Archives – Presidential libraries [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.archives.gov/presidential-libraries.html>. – Title from the screen.

14. Video Gallery [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.clintonlibrary.gov/videos.html>. – Title from the screen.

15. Vladimir Udovik, The information activities of the presidential library of azerbaijan republic // Kitabxanaşünaslıq və informasiya. – Baku. – 2015. – № 1 (16). – с. 67–73.

Demianenko Liudmila Grigorivna,

Людмила Григорівна Дем'яненко, м. Київ, канд. філол. наук, науковий співробітник Фонду Президентів України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. тел. (095)-048-46-80. ел. пошта: demjanenkol@ukr.net